

REPERE BIBLIOGRAFICE

Baptiste Morizot, *Răscolind Jarul viului*, trad. de Bogdan Ghiu, București, Editura Seneca, 2022, 214 p.

Cartea lui Baptiste Morizot, *Raviver les braises du vivant*, apărută în traducerea lui Bogdan Ghiu, sub titlul *Răscolind jarul viului*, este deopotrivă o reflecție filosofică asupra relației noastre cu lumea viului, asupra nevoii urgente de a regândi locul nostru în cadrul ei, cât și un manifest ecologist. Însă un manifest care nu cheamă pur și simplu la acțiune împotriva exploatării și distrugerii pe scară largă a „naturii” – termen pe care, de altfel, autorul îl deconstruiește. Ci este deopotrivă, *de facto*, prin maniera poetică, metaforică în care este scris, și care poate fi ghicită deja din titlu, un manifest pentru „resălbăticirea gândirii”, o încercare de a deconstrui agila mașină de război a gândirii dihotomice – care opune omul și natura, spiritul și materia, libertatea și necesitatea – și ale cărei replieri constituie dinamica centrală a metafizicii occidentale.

Morizot argumentează că această viziune dualistă – pe care o numește „paradigma creștină a intendenței” (75), tocmai pentru că este ranforsată de mitul iudeo-creștin, al cărui antropocentrism radical plasează omul într-un raport de transcendență față de natura creată de Dumnezeu în mod explicit în vederea acestuia dintâi¹ – conduce, inevitabil, la instrumentalizarea și exploatarea fără rest a naturii. Exploatarea și instrumentalizarea, care pot lua și forma eco-paternalistă a muzeificării sau „salvării mediului”, conduc, în final, la ceea ce a fost caracterizat în ultimele decenii drept *cheapizare* a viului² (83), proces prin care „focul viului” este redus la natură, adică la statutul de resursă aflată în proprietatea umanității suverane, cu drepturi depline de exploatare asupra ei. Această viziune, argumentează Morizot, nu este numai profund problematică și eminamente reduționistă, ci și extrem de nocivă, făcând cu puțință nu doar desconsiderarea oricăror valori intrinseci a viului, ci și cele mai diverse forme de violență și distrugere a naturii.

Tocmai de aceea, Morizot se angajează într-un efort de demascare a antropocentrismului latent (dar nu mai puțin nociv, ba dimpotrivă!) specific diverselor perspective ecologiste ce gravitează în jurul unor concepte de sustenabilitate sau opun în chip fundamental sanctuarizarea exploatării. Punctul de pornire al acestei insurecții poetice declanșate de Morizot împotriva metafizicii producției este tocmai recuperarea sensului autentic al naturii, pentru care e nevoie de un nou termen care să ridiculizeze „ideea absolut fantasmagorică că noi ne *producem* propria subzistență” (102), și că, prin urmare, „nu datorăm nimic nimănui”, recuperând dimensiunea esențialmente creatoare, donatoare rețeaua dinamică, și în continuă evoluție de relații și interdependențe între uman și non-uman: nu un „lucru” care poate fi deținut, controlat sau exploatat, ci mai degrabă o rețea complexă și interconectată de viață: a vieții. Nu natură denaturată, reziduală a modernilor, un soi de „anatură” complet depotențată (108), ci un foc viu din care facem noi înșine parte.

Abia prin această răsturnare de perspectivă se poate pune în mod radical și convingător problema unei noi etici ecologice care să depășească simplul deziderat eco-paternalist al conservării și prezervării și care să recunoască responsabilitatea noastră de a participa activ la regenerarea lumii viului. Pentru a susține necesitatea acestei răsturnări de perspectivă, Morizot chestionează înțelegerea

¹ Cf. Lynn White, „The Historical Roots of Our Ecologic Crisis”, *Science*, Vol. 155, No. 3767 (1967), pp. 1203–1207.

² „Cheapizarea” sau „comodificarea” naturii se referă la procesul de reducere a lumii naturale la o marfă sau resursă care poate fi cumpărată și vândută pe piață. Această perspectivă reduce la o colecție de obiecte care urmează să fie exploatare în folosul omului și ignoră complexitatea, interdependența și valoarea intrinsecă a lumii naturale.

mecanismelor evolutive ca un soi de „cursă a înarmării”, așa cum au fost deseori descrise de biologi, susținând că, dacă privim lucrurile la scară largă, la nivelul ecosistemelor, observăm că avem mai curând de a face cu o cursă a dezarmării: „o luptă pentru menținerea politicului dintre specii” (117), cu o co-evoluție plurală a tuturor organismelor dintr-un ecosistem care poate exista doar atât timp cât avem de a face cu un echilibru al puterii care face cu puțință coabitarea și face din conflict însuși motorul ei. Această viziune este, de altfel, pe deplin coerentă cu o celebră teorie elaborată, în anii 1970, de Lovelock și Margulis, care au propus „ipoteza Gaia”, ideea că întreg Pământul este organism viu, un sistem complex care se ajustează și se reglează singur.

Din această perspectivă, deși Morizot nu o face, se poate argumenta, împotriva unei lungi tradiții filosofice, că omul este, de fapt, un animal apolitic, animalul apolitic prin excelență, tocmai în măsura în care și cu atât mai mult cu cât el amenință sau distruge chiar stabilitatea acelor ecosisteme care îl fac cu puțință, refuzând și violentând acest spațiu al *ethopoliticii* (119). Dar cum ar putea fi clamat, recuperat, acest spațiu al *ethopoliticii*, prin care însuși raportul nostru cu natura să fie regândit pornind de la apartenența noastră la „focul viului”? Răspunsul lui Morizot sună cam așa: „La fel ca în vechea poveste, nu va exista salvare a tribului fără un angajament colectiv pentru ocrotirea jarului. Trebuie să veghem împreună asupra tăciunilor viului” (52). E drept, Morizot respinge ideea că relația de ocrotire poate fi înțeleasă exclusiv asimetric, „implicând în mod necesar *inferiorizarea* ocrotitului în raport cu ocrotitorul” (53), evitând astfel recăderea într-un antropocentrism deghizat. Dar, cu toate acestea, atunci când folosește metafora tribului care nu poate supraviețui fără un angajament colectiv de ocrotire a jarului, el reia, implicit, ideea că focul (viului) este în vederea noastră, că el trebuie ocrotit, înainte de toate, pentru că ne este util, folositor.

Atunci când vorbește despre nevoia de „a înteți jarul viului”, de a „lupta pentru ca dinamica eco-evoluției să își recapete vitalitatea și expresia deplină” (55), antropocentrismul este iarăși repus în joc, într-o manieră difuză, dar totuși ușor de reperat. Dar dacă viața și vitalitatea noastră vin tocmai din faptul că suntem țesuți laolaltă în această vastă urzeală a viului – așa cum Morizot ne provoacă să gândim –, atunci cum am putea noi spori vitalitatea acestui foc? Țesuți în el, din el, nu suntem în niciun fel scopul lui. Focul viului, dacă acceptăm metafora lui Morizot, va arde mult după ce umanitatea (oricum am gândi-o, ca specie sau ca o comunitate planetară) nu va mai fi, la fel cum a ars mult înaintea noastră, iar „noi” vom fi făcut întotdeauna parte din el. Focul viului nu are nevoie și nu poate fi salvat, la fel cum planeta nu trebuia apărată de marele bombardament târziu sau de marea extincție din Permian, care a dus la dispariția a peste 80% dintre specii. A pune problema în felul acesta, vorbind despre ocrotire și reaprindere a jarului viului, înseamnă a încerca să menții, de fapt, acea stabilitate care face umanitatea cu puțință. Morizot alege însă metafora focului pentru a gândi într-o manieră mai radicală ceea ce numim în genere natură, tocmai pentru că încearcă să surprindă această „forță originară a viului, care poate fi exprimată printr-un singur cuvânt: cheltuire, risipă” (42). Tocmai de aceea, de a înteți focul nu poate însemna altceva decât a-l face să ardă cum vrem noi, pentru noi.

Înseamnă atunci că este eminentement imposibil să ieșim de pe orbita antropocentrismului? Aș vrea să ofer, într-o manieră foarte succintă, o sugestie pentru faptul că nu este. Cu condiția să gândim până la capăt această politică a viului, despre care vorbește Morizot, adică să o gândim ca o estetică a viului în sensul în care Foucault vorbește despre o estetică a existenței. În fond, și acesta ar putea fi sensul atât de citatei observații a lui Oscar Wilde: *to become a work of art is the object of living* (a deveni o operă de artă este miza viului).

Paul Gabriel Sandu